

<https://doi.org/10.26565/2218-2470-2025-15-08>

УДК 364(477): 374.1 : 364.464

Останіна Ніна Степанівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна
e-mail: 3777nina@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8247-620X>

Борисюк Світлана Олексіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна
e-mail: svitlanaborysiuk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6245-5279>

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ У ДІТЕЙ У СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито сутність соціально-педагогічної роботи закладів позашкільної освіти як провідного чинника формування та розвитку обдарованої особистості. Акцентовано увагу на тому, що позашкільні заклади, виконуючи соціально-виховну функції, забезпечують створення умов для виявлення, підтримки й розвитку здібностей учнівської молоді, яка проводить свій вільний час у заняттях за інтересами.

Проаналізовано теоретичні підходи до визначення поняття «обдарованість», окреслено роль закладів позашкільної освіти у створенні сприятливого соціокультурного середовища для самореалізації, творчого розвитку й соціалізації учнівської молоді.

Також, робиться наголос, що соціально-педагогічна діяльність у цьому контексті розглядається як цілісна система організаційно-педагогічних впливів, спрямованих на індивідуалізацію освітньо-виховного процесу, підтримку творчої ініціативи вихованців. Доведено, що заклади позашкільної освіти відіграють важливу роль у формуванні сприятливого соціокультурного простору, здатного забезпечити різноманітні можливості для самореалізації, творчого зростання та соціалізації учнівської молоді.

Визначено, що індивідуалізація, диференціація та варіативність освітнього процесу є провідними педагогічними умовами, які сприяють максимально повному розкриттю потенційних здібностей вихованців.

Як цитувати: Останіна Н. С., Борисюк С.О. Соціально-педагогічна робота з формування та розвитку обдарованості у дітей у системі позашкільної освіти // SOCIOPROSTIR: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи. 2025, № 15. С. 73–80. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2025-15-08>

In cites: Ostanina N., Borysiuk S. (2025) Social-pedagogical work on the formation and development of giftedness in children in the out-of-school education system *SOCIOPROSTIR: the interdisciplinary online collection of scientific works on sociology and social work*, 15, 73-80. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2025-15-08> [in Ukrainian].

© Останіна Н.С., Борисюк С.О., 2025

[Creative Commons Attribution 4.0 International \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Обґрунтовано значення педагогічної взаємодії педагога й вихованця як багатовимірного процесу, що ґрунтується на суб'єкт-суб'єктному підході, співпраці. Показано, що ефективна соціально-виховна робота у позашкільних закладах забезпечує створення інноваційних освітніх практик, орієнтованих на розвиток критичного мислення, креативності, лідерських якостей та соціальної активності вихованців закладів.

Зроблено висновок, що позашкільна освіта є значущим ресурсом у системі підтримки обдарованої молоді, сприяючи формуванню її особистісного та соціального потенціалу

Ключові слова: *обдарована особистість, позашкільна освіта, соціально-педагогічна робота, соціально-виховний потенціал, розвиток обдарованої особистості, самореалізація, творчість.*

Актуальність. В умовах євроінтеграційного курсу України, що базується зокрема на таких цінностях, як повага до людської гідності, до прав людини, актуалізується право людини на самореалізацію, соціальну активність, відповідальність за власні дії. За таких умов обдарованість особистості стає важливим ресурсом і стратегічною цінністю для розвитку країн. Саме тому освіта учнівської молоді з високим рівнем здібностей стає одним із ключових чинників оновлення освітньої сфери, перегляду її концептуальних і методологічних орієнтирів. Акцент уваги на роботі з обдарованими дітьми відкриває можливості для реформування освітнього процесу та оновлення виховної системи, спрямованої на розкриття багатогранного потенціалу особистості, розвиток її творчості, здібностей та талантів.

Нове соціальне замовлення передбачає побудову освітнього простору, де кожен здобувач освіти в майбутній професійній діяльності зможе самореалізуватися, самовизначитися, знайти себе в розв'язуванні актуальних питань і проблемних ситуацій. Проте, проблемою багатьох країн світу, в тому числі й для України, залишається дефіцит обдарованих, творчих і соціально активних працівників – фахівців високого рівня в різних галузях. Усе це значною мірою стимулює зацікавленість питаннями обдарованості на рівні нашого суспільства. Вирішення цієї задачі поступово переростає у послідовну державну політику, спрямовану на виявлення, навчання, виховання та розвиток обдарованості, творчості дитини, а тим самим, виходить на передній план у державній політиці підтримки та захисту таланту, захисту обдарованої особистості.

Фундаментальні основи модернізації освітньої політики держави щодо роботи з обдарованими дітьми висвітлено в законі України «Про позашкільну освіту» (2000 р.), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. (2002р.); Указах Президента «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки»(2022 р); «Положенні про Всеукраїнські учнівські олімпіади з базових і спеціальних дисциплін, турніри, конкурси - захисти науково - дослідницьких робіт та конкурси фахової майстерності». Конституція України, Закон України «Про позашкільну освіту», рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо організації освітньо - виховної діяльності закладів позашкільної освіти за основними напрямками у 2024/2025 навчальному році, орієнтують діяльність закладів позашкільної сфери на розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для соціалізації, подальшої самореалізації та професійної творчої діяльності [6].

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та всебічному розкритті специфіки соціально-педагогічної роботи з формування обдарованої, творчо активної та соціально компетентної особистості в умовах закладів позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Перед позашкільною освітою стоїть завдання організації соціально-педагогічного супроводу творчо-обдарованих дітей та оптимізації їхнього включення до навчально-виховного процесу. Вміння педагога відкрити і підтримати своєрідну обдарованість дитини є важливою умовою для її (дитини) подальшої соціалізації. Так, чинним законодавством (частина 1 ст. 21 Закону України «Про позашкільну освіту») передбачено, що «педагогічним працівником закладу позашкільної освіти повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має вищу педагогічну або іншу фахову освіту». Роль педагога позашкільного закладу полягає у виявленні та підтримки обдарованих дітей; створенні сприятливого мікроклімату для розвитку творчості; налаштуванні на індивідуальний супровід і наставництво; творчо-педагогічну взаємодію з батьками, школами, громадськими організаціями [1].

Проблема розвитку обдарованості в умовах закладів позашкільної освіти є проблемою не тільки дитини, але й дорослих. Аналізуючи діяльність педагогічного колективу закладу позашкільної освіти щодо роботи з обдарованими дітьми, варто наголосити, що питання сутності обдарованості й сьогодні залишається предметом активних наукових дискусій серед представників вітчизняної наукової школи (**І. Зязюн, Г. Костюк, С. Максименко, О. Матюшкін, В. Моляко, О. Савченко, Н. Побірченко**), які досліджували психологічні механізми розвитку здібностей, особливості освітнього середовища та педагогічні умови становлення обдарованої особистості. Їхні праці заклали теоретичні основи системного підходу до виявлення, навчання й виховання обдарованих дітей в українській освіті. Дослідники продовжують висловлювати різні погляди стосовно визначення основних критеріїв поняття «**обдарованість**», структури обдарованої особистості, особливостей її розвитку, методів і засобів діагностики, а також критеріїв розмежування дітей на обдарованих і тих, які розвиваються у межах вікової норми. Не менш дискусійним залишається й питання природи походження обдарованості — чи є вона результатом природжених задатків, чи наслідком сприятливих соціально-педагогічних умов.

У науковій літературі поняття «обдарованість» визначається як інтегральна характеристика особистості, що поєднує в собі високий рівень задатків, здібностей, мотивації та креативності (Дж. Рензулі, О. Матюшкін, В. Моляко, С. Максименко) [5].

«Обдарованість» психологи трактують як вияв природних можливостей організму людини, що значно перевищують середній рівень.

Проте, сама природа «обдарованості» як явища залишається в стані пошуку, характерною ознакою цього є багатозначність самого терміну (тільки в психологічному словнику 1990 року на термін «обдарованість» приводиться 5 дефініцій) [7].

Обдарованість проявляється у різних сферах життя дитини, й найпоширенішими є такі:

– *художня обдарованість*. Важливе місце в розумінні ролі художньої обдарованості займає емоційна сфера. Художні здібності поділяються на обдарованість в галузі акторської майстерності, літератури, музики, мистецтва, скульптури тощо;

– *творча (креативна) обдарованість*. Деякі фахівці вважають, що творчість, креативність є невід’ємним елементом усіх видів обдарованості.

– *соціальна обдарованість* – це виняткова здатність вибудувати довготривалі взаємовідносини з іншими людьми. Варто зазначити, що лідер, по суті, завжди творча особистість.

– *академічна обдарованість* — здатність до успішного засвоєння знань і навчальної діяльності.

– *художньо-естетична обдарованість* — проявляються здібності у сфері мистецтва (музика, образотворче мистецтво, театр, література тощо).

– *спортивна обдарованість* — розкриває високий рівень фізичних, координаційних та вольових якостей [2; 4].

Виходячи з того, що розвиток обдарованої особистості передбачає цілеспрямований і динамічний процес формування, удосконалення та реалізації інтелектуального, творчого, емоційного й духовного потенціалу особистості дитини, тобто – це формування певних складових компонентів уміння взаємодіяти з оточенням, опанування комунікативною культурою, тощо. Слід звернути увагу на існування **прихованої обдарованості** — ще не реалізованої, але яка має передумови до розвитку (для педагога важливо не пропустити цей етап її бачення). Також розвиток обдарованої особистості передбачає створення спеціально організованого освітнього середовища, сприятливого для розкриття потенціалу дитини, підтримки її самостійності, дослідницької активності, формування її внутрішньої мотивації до пізнання [3].

Питання соціально-виховний потенціалу позашкільної освіти слід розглядати через сукупність можливостей закладів позашкільної освіти, їхні матеріально-методичні ресурси, які забезпечують соціалізацію особистості, створюють умови для формування соціально активної особистості, творчої особистості, залучаючи її до культурно-дозвілєвої та соціально-виховної діяльності. Розкриття соціально-виховного потенціалу закладу потребує визначення здатності закладу впливати на особистісний і соціальний розвиток обдарованої особистості вихованця через навчально-виховний процес, позашкільну діяльність, систему міжособистісних стосунків, а також взаємодію з сім'єю та громадою.

Формування пізнавальних інтересів, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей передбачено *освітньою складовою* соціально-виховного потенціалу закладу. Також, соціально- виховна робота має бути спрямована на формування комунікативних умінь, навичок творчого спілкування в процесі вирішення практичних задач, що в свою чергу забезпечить умови для *соціальної адаптації* особистості. Формування відповідальності, активної життєвої позиції, почуття належності до громади, до держави забезпечує *громадянсько-патріотична складова* соціально-виховної роботи закладу позашкільної освіти.

Таким чином, соціально-педагогічна робота закладів позашкільної освіти є продовженням виховної взаємодії школи зі складом різновікової аудиторії учнівської молоді. Проте участь у різноманітних формах соціально-виховної роботи позашкільного закладу вихованцями обирається за принципами власних інтересів, добровільної участі.

Відтак, унікальність соціально-виховного потенціалу закладу проявляється у його спроможності створювати сприятливе середовище соціалізації обдарованої особистості, її розвитку, яке вона обирає за власним бажанням [10].

Прикладом успішних практик розкриття соціально-виховного потенціалу закладів позашкільної освіти можуть бути мережа позашкільних закладів Ніжинської

громади. Багатопрофільною діяльністю для учнівської молоді представлений «**Ніжинський будинок дітей та юнацтва**», що забезпечує умови для розвитку дітей, формування вмінь та навичок за інтересами, творчої самореалізації, підготовки до професійної та громадської діяльності.

Вихованці "Ніжинського Центру туризму і краєзнавства учнівської молоді Ніжинської міської ради Чернігівської області" кожного року є учасниками й призерами відкритого Кубка президента Чернігівської Федерації спортивного туризму в закритих приміщеннях.

У багатьох країнах світу представляє свої таланти Ніжинська дитяча хореографічна школа: згуртований творчий колектив педагогів – однодумців робить все для виховання творчої, всебічно розвиненої особистості.

Висновки. Проблема дитячої обдарованості має важливе особистісне й соціальне значення: своєчасне виявлення та створення необхідних умов для розквіту талантів дитини допоможе їй самореалізуватись, забезпечить досягнення успіху і відповідно емоційно-позитивне ставлення до себе і своєї діяльності.

У сучасних умовах реформування освіти України важливим завданням стає створення сприятливого середовища для розвитку обдарованої особистості. Позашкільна освіта – одна з найгнучкіших ланок освітньої системи, яка забезпечує оптимальні умови соціалізації, самореалізації та виховання учнівської молоді через діяльність у творчих об'єднаннях, студіях, конкурсах, тощо.

Позашкільна освіта – це не просто «додаткові гуртки» чи «розваги після уроків», а окрема, активна соціально-виховна система, яка працює у вільний час, створюючи простір для самовираження, творчості, соціалізації й експериментування. Також позашкільні заклади охоплюють десятки тисяч дітей по всій Україні, виконуючи соціально-виховну функцію, сприяючи рівному доступу до творчого розвитку в різних регіонах. Турбота про збереження і розвиток інтелектуального, творчого потенціалу країни передбачає насамперед підготовку педагогічних працівників до роботи з обдарованими дітьми і привернення уваги суспільства до проблеми обдарованості.

Процес розвитку обдарованої особистості потребує педагогічної підтримки, індивідуального підходу, створення ситуацій успіху, сприятливого психологічного клімату та можливостей для її самореалізації, так як, розвиток обдарованої особистості – це системний процес, у якому взаємодіють природні здібності, соціальне середовище та освітні умови.

Саме тому дослідження **соціально-виховного потенціалу** позашкільної освіти в контексті розвитку обдарованої особистості є не просто науковим завданням – це необхідність для формування інтелектуального, морального й соціального капіталу держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонова О. Психолого–педагогічний супровід обдарованої особистості учня. Київ; Житомир; Чернівці: Букрек. 2020. 356 с.
2. Волощук І., Яременко Л. Обдарованість та її типологія. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2020. № 4. С. 26-35. DOI: <https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-1-26-35>
3. Волощук І., Рудик Я. Концепції інтелекту: поступ вперед чи рух по зачарованому колу. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2020. С. 105-112.

4. Глущенко О., Василькевич Я. Психологічні особливості різних видів обдарованості школярів. *Перспективи розвитку сучасної психології: збірник наукових праць*. 2020. Вип. 7. С. 37- 42. DOI: 10.31654/2663-4902-2024-PP-1-46-58
5. Дубасенюк О. Особливості роботи з обдарованими дітьми у вищому навчальному закладі за напрямом дизайн *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. Спецвипуск. Вінниця-Київ, 2015. С. 36-41.
6. Кочубей Т. Особливості соціально-педагогічної роботи з обдарованою особистістю. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка* : науковий журнал. Педагогічні науки / гол. ред.. П.Ю. Саух, відп. ред.. Н.А. Сейко. 2017. Вип. 2 (88). С. 171 -175.
7. Максименко С. Генеза здійснення особистості. Київ: Вид-во ТОВ "КММ", 2006. 240 с.
8. Марущак, В. Саморозвиток як фактор становлення інтелектуально обдарованої особистості. *Наук. вісн. Миколаїв. нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. № 4. С. 136–140.
9. Про організацію освітньої діяльності в закладах позашкільної освіти у 2023/2024 навчальному році: лист МОН №1 /12609-23 від 23. 08. 2023
10. Стратегія розвитку позашкільної освіти / за ред. проф. О. Биковської. Київ : ІВЦ АЛКОН. 2018. 96 с.
11. Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді: Указ Президента України від 30 верес. 2010 р. № 927/2010. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/927/2010> (дата звернення: 25. 01. 24).

Стаття надійшла до редакції 07.11.2025.

Стаття рекомендована до друку 17.12.2025.

Стаття опублікована онлайн 30.12.2025.

Nina Ostanina,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Social Pedagogy and Social Work,
Nizhyn Mykola Gogol State University (Nizhyn, Ukraine)

e-mail: 3777nina@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8247-620X>

Svitlana Borysiuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Social Pedagogy and Social Work,
Nizhyn Mykola Gogol State University (Nizhyn, Ukraine)

e-mail: svitlanaborysiuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6245-5279>

SOCIAL-PEDAGOGICAL WORK ON THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF GIFTEDNESS IN CHILDREN IN THE OUT-OF-SCHOOL EDUCATION SYSTEM

Annotation. The article reveals the essence of the socio-pedagogical work of out-of-school education institutions as a leading factor in the formation and development of a gifted individual. Attention is focused on the fact that out-of-school institutions, performing a socio-educational function, ensure the creation of conditions for the identification, support and development of the abilities of young students who spend their free time in hobbies.

Theoretical approaches to the definition of the concept of "giftedness" are analyzed, the role of out-of-school education institutions in creating a favorable socio-cultural environment for self-realization, creative development and socialization of young students is outlined.

It is also emphasized that socio-pedagogical activity in this context is considered as a holistic system of organizational and pedagogical influences aimed at the individualization of the educational process and support for the creative initiative of students. It is proven that out-of-school education institutions play an important role in the formation of a favorable socio-cultural space capable of providing various opportunities for self-realization, creative growth and socialization of students.

It is determined that individualization, differentiation and variability of the educational process are the leading pedagogical conditions that contribute to the fullest possible disclosure of the potential abilities of students.

The importance of pedagogical interaction as a multidimensional process based on a subject-subject approach and cooperation is emphasized.

It is shown that effective socio-educational work in out-of-school institutions ensures the creation of innovative educational practices focused on the development of critical thinking, creativity, leadership qualities and social activity of students of institutions.

It is concluded that out-of-school education is a significant resource in the system of support for gifted youth, contributing to the formation of their personal and social potential

Keywords: *gifted individual, extracurricular education, socio-pedagogical work, socio-educational potential, development of gifted individual, self-realization, creativity.*

REFERENCES

1. Antonova, O. P. (2020). *Psychological and pedagogical support of a gifted student's personality*. Kyiv; Zhytomyr; Chernivtsi: Bukrek [in Ukrainian].
2. Voloshchuk, I., & Yaremenko, L. (2020). Giftedness and its typology. *Pedagogical Innovations: Ideas, Realities, Prospects*, 4, 26–35 [in Ukrainian].
3. Voloshchuk, I., & Rudyk, Ya. (2020). Concepts of intelligence: Progress forward or movement in a vicious circle. *Education and Development of a Gifted Personality*, 105–112. [in Ukrainian].

4. Hlushchenko, O., & Vasylykevych, Ya. (2020). Psychological characteristics of different types of giftedness in schoolchildren. In *Prospects for the development of modern psychology* (Issue 7, pp. 37–42) [in Ukrainian].
5. Dubaseniuk, O. (2015). Features of working with gifted children in higher education institutions in the field of design. In *Problems of Education* (Special issue, pp. 36–41). Vinnytsia–Kyiv [in Ukrainian].
6. Kochubei, T. (2017). Features of socio-pedagogical work with a gifted personality. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University. Pedagogical Sciences*, 2(88), 171–175 [in Ukrainian].
7. Maksymenko, S. (2006). *Genesis of personality realization*. Kyiv: KMM Publishing [in Ukrainian].
8. Marushchak, V. (2016). Self-development as a factor in the formation of an intellectually gifted personality. *Scientific Bulletin of Mykolaiv V. O. Sukhomlynskyi National University. Pedagogical Sciences*, 4, 136–140 [in Ukrainian].
9. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2023). *On the organization of educational activities in out-of-school education institutions in the 2023/2024 academic year* (Letter No. 1/12609-23, August 23, 2023) [in Ukrainian].
10. Bykovska, O. (Ed.). (2018). *Strategy for the development of out-of-school education*. Kyiv: ALKON Publishing and Printing Center [in Ukrainian].
11. President of Ukraine. (2010). *On measures to develop the system of identification and support of gifted and talented children and youth* (Decree No. 927/2010, September 30) (accessed: 25.01.2024) [in Ukrainian].

The article was received by the editors 07.11.2025.

The article is recommended for printing 17.12.2025.

The article published on-line 30.12.2025.